

Ponència

València: la construcció d'un mit

Francisco A. Cardells Martí.

Director CUHC – Grupo Mitos Generadores Identidades Territoriales

Universitat Catòlica de València

Acadèmic Corresponent RACV – Croniste de Meliana

Alfagar. 24 de novembre de 2018

1. L'edat dorada: l'episodi fundacional.

Tots els pobles busquen recrear en la seua memòria un temps remot i un espai paradisiac qualificat d'edat dorada a on els somis es representen i es viu en un estat de felicitat permanent.

Els anals de l'història sagrada de cada grup humà, ya siga de forma escrita o oral, intenten establir aquell marc colossal que nos protegix com una gallina als seus pollets i alimenta les fantasies en que nos agradaria somiar.

La **protologia** s'ha ocupat d'estudiar estos relats de vells que es transmeten junt a la foguera per a explicar el present dels pobles i els seus anhels de futur. És com una història llegendària escrita en majúscules que diu lo que som i d'a on venim, i inclús nos dona el recetari per a saber cóm devem actuar. Una mescla de plaer inocent original i al mateix temps les raons del deure humà.

Dos mans: en una mà la carícia i custòdia de la llar, en l'atra el dit que indica cap a on devem anar.

Per al cas valencià no cal dir que no existix un relat tan definit i escrit que justifique el nostre model a seguir. I és una pena perque be el **Llibre dels Feyts** o les àmplies obres de la lliteratura en llengua valenciana del segle XV (el **Sigle d'Or**) podrien ser referents i haver aportat un relat original.

Pese ad això, hi ha testimonis orals no registrats que resumixen en claritat els propòsits definitoris de lo que pretenem ser.

Potser el testimoni difòs més popular de l'edat pristina imaginada siga la llegenda dels orígens de la **orchata**, una beguda refrescant natural d'Alboraya, població de l'Horta de València.

Segons pareix, segons conten els natus, el **Rei Jaume I el Conquistador**, assedegat en mig del parage de l'horta de València, s'aproxima a una casa rural (barraca) per a sollicitar aigua. Una valenciana se li aproxima i l'auxilia oferint-li un got de fresca orchata. El rei, sorprés, trobà la beguda exquisita i pronuncià la frase "**Açò és or, chata**", per a destacar el seu gust al paladar.

Convé detindre's no tant en l'episodi anecdòtic descrit sino en les seues ensenyances, en **les tres grans pistes** sobre els fonaments del mit valencià dels orígens que garantisen de fet la seua popularitat intergeneracional.

a) El **marc triat** és idíl·lic i correspon a **l'horta de València**, un entorn milenari protegit que constituïx la base cultural i ecològica referencial de tot el territori valencià. Es tracta d'un espai associat a la Creació, en un verger de naturalea humanisada de riquesa que ha segut la base de la prosperitat de tot el regne de València des de l'Edat Mija. Ací, bladars, hortalices i els últims cent anys taronges, constituïren un paisatge que ha enamorat a propis i estranys. L'elecció d'este entorn físic és apropiada per al mit. La lletra del passodoble de José **Padilla** "Valencia" canta de forma tradicional este marc en una harmonia creativa única (blanca barraca, flor del taronger, armelers en flor, Túria d'argent,...)¹.

b) València té **un passat anterior al migeval**, ya siga moro o ibèric. Traços poc clars, no definits per un braç director, perduts en el temps, pero demostrats per l'història i l'arqueologia. La beguda (orchata) és anterior, sense dubte, com el rec (romà i aràbic-siri) i tantes coses dels valencians. Hi ha un llegat o substrat previ per a la llengua, les tradicions de regadiu, l'artesanía de l'espart i el fanc...

c) El rei **Jaume I és l'héroe fundacional**, el "caudill" que otorga valor i direcció a tot lo que hi ha. Ell dona nom, segons la llegenda, a la beguda que lògicament no era patrimoni seu sino anterior. D'alguna manera este jagant, el rei més volgut, coloca sobre els seus muscles tot el llegat anterior i l'assumix i li dona forma. Furs, regne, moneda... Jaume I otorga el biaix als valencians i estos li estan agraïts per a sempre i el veneraran com a un sant primordial, com el sagell de la seua identitat com a poble.

---

¹ El passodoble *València* de José Padilla Sánchez fon compost en 1925, com una adaptació d'un número de la sarsuela de *La bien amada* del mateix compositor, estrenant-se en París i tenint en pocs mesos un èxit internacional en diferents versions.

2. Un espai sacralisat.

L'intensa lluminositat solar i el predomini de vent suau de l'est, junt a la suavitat tèrmica pel litoral Mediterràneu senten les bases d'una localisació en factors climàtics favorables per a l'habitabilitat².

La terra s'entén com un regal únic, particularisat en mim en cridar-la *trosset*, i la seua fertilitat un fet portentós atribuït a forces sobrenaturals en les que colobra la mà de l'home.

El valencià se sent privilegiat en mig d'un verger i no pot imaginar-se en un altre lloc³. Aixina com uns altres pobles somien en el seu primer antepassat procedent d'altres latituds, açò no és compartit pels valencians, que creuen que viuen en mig de forces telúriques des de sempre en la que és *la millor terreta del món*⁴.

U està orgullós de la seua horta productiva i la benignitat del seu clima. En l'orige, al principi de tot, **abans dels temps de moros**, ya es vivia en **l'horta de València**, un espai idíllic a on el llaurador se sent senyor perque colobra en el Creador en realisar uns tapissos de cultius i jardins exuberants, dignes pels seus colors i traçats del millor artiste pictòric.

Les diferents hortes del territori valencià són eixemplars, com les de la Plana, que drenen el **Millars**, les de Morvedre o Sagunt que prenen l'aigua del **Palància**, les de la Ribera del **Xúquer**, les de Gandia del **Serpis** o les de Xàtiva del riu **Albaida**, pero sobretot destaquen les de l'Horta de València⁵ que en eixe anell perirubà, serà reconeguda per la seua riquesa agronòmica i recreada per poetes durant sigles.

---

2 El potencial natural es comprova en l'existència de diferents parcs naturals i reserves que ya han segut objecte de protecció: la Font Roja, el Mongó i el Penyó d'Ifach en la zona sur; la Serra de Mariola en zona de transició cap al centre a on destaca el Parc del Túria; la serra Calderona la Serra d'Irta, La Tinença de Benifassà, el Desert de les Palmes, el Prat de Cabanes, les Illes Columbretes, la serra d'Espadà i Penyagolosa en el nord.

3 Molts autors associen la riquesa agrícola dels pobles sedentaris de l'antiguetat en el tribut que rendixen a diverses deïtats de fertilitat personificades en la terra. Vid. GIMBUTAS, Marija. *Diosas y dioses de la Vieja Europa* (7000-3500 a.C.) Madrid 2014, pp. 372.

4 En el seu orige l'expressió es referix només a Alacant i té el seu orige en l'admiració que sentia el ministre Mariano Roca de Togores, marquès de Molins, (1812-1889), pero s'ha estés la seua aplicació a tot l'històric Regne de València.

5 BEUT I BELENGUER, Emili. *Geografía del Regne de València*, 1980, p. 66 y ss.

Un sistema de rec atàvic (de base romana i desenvolupat aràbic) que fou sancionat per **Jaume I** corona este model de regadiu a partir d'assuts que drenen el riu Túria.

Un conjunt monumental relativament recent, el que vertebra la **plaça de la Mare de Deu**, és el punt de partida dels turistes estrangers que visiten el centre antic de la capital del territori. Ací, la síntesis d'aigua i riquesa s'expressa per mig d'un conjunt escultòric clàssic i exuberant al mateix temps, obra de **Manuel Silvestre de Edeta**, escultor natural de Lliria, a on el riu Túria és una divinitat masculina representat com a home musculós i barbat que sosté en la seua mà una banya de l'abundància repleta d'elements de l'horta valenciana; les seues aigües s'obrin per mig d'unes séquies representades per les imàgens de huit dònnes nuetes abillades en el tocat tradicional de llauradora, de tres monyos, que representen les séquies que reben l'aigua del Guadalaviar o Turia. La seua ubicació no és casual, ja que, a pocs metres, en la portada dels Apòstols de la Seu valentina, es reuneix cada primer dijous de cada més, el Tribunal de les Aigües.

La **cultura del forcat**, de tradició milenària, amaga uns utensilis de llaurança que més allà del llaurat, comprén tota una varietat riquíssima de **aïnes** que són fruit d'una microespecialisació d'aquells que s'identificaren tant en el seu terreny que volgueren perdre's en ell. Una cultura patrimonial pròpia d'un llaurador artista, dominador del seu ofici i artífex de l'espai que custodia a base de lligones i aixades, de full prim, de full ample, grans, mijanes i menudes, **de fulla prima, de fulla ampla, grans, mijanceres i chicotetes** apropiades per a cada tasca concreta⁶.

L'agricultor ací no es diu com en atres latituds □ **remi** (de pagaments o camp), vinculat a lo màgic i supersticions, sino que serà **llaurador** o llauro, el que llaura o humanisa l'espai, referent de la comunitat local, l'artífex que col·labora en la mà de Deu en la roturació de l'horta⁷.

---

6 CARDELLS MARTÍ, F. *Somis i realitats de l'horta migeval de València, L'imaginari dels llauradors: espai, temps i bens*, IVEI, Alfons el Magnànim 2005, nº 99, p. 259 y ss.

7 CARDELLS MARTÍ, F. *Somis i realitats de l'horta migeval de València, L'imaginari dels llauradors: espai, temps i bens*, IVEI, Alfons el Magnànim 2005, nº 99, p. 18 y ss.

La cultura del llaurat resalta al llaurador que emergix com una nova classe social front a nobles i ciutadans, en representar el conjunt de la comunitat o **lloc** (justícia del poble, sequier o síndic...), sent un personatge acomodat en les hortes del territori, especialment en la zona periurbana de la ciutat de València (**Benimaclet, Orriols, Saïdia, Campanar, Beniferri, Patraix i Russafa**) i en els horts de les cases llauradores del centre de cada u dels poblats migevals del terme de València. El llaurador valencià adapta sendes i camins secundaris per a aplegar als seus llocs productius i es dota d'establiments originals (**ceberes, sequers...**) per a les activitats agràries. En la piràmide social l'unió entre la terra i el llaurador garantisen que ocupe un lloc preeminent en l'imaginari, tenint dret a empunyar les armes i montar a cavall com un noble per a defendre com a soldat el seu territori i seguir la **Senyera** més allà del Regne⁸.

Aquell espai edènic estigué representat en l'antiguetat per mig de la **cornucòpia**, la banya de l'abundància de la que eixien fruits i hortalices, reflex de la riquesa agrícola de la zona durant el Baix Imperi Romà en els primers sigles de l'Era Cristiana i signe de la **Valentia** romana. És el símbol d'una abundància i prosperitat idíllica, una banya de la que emanen tota classe de riqueses⁹.

3. L'objecte talismà: la Reina mora.

Els pobles disposen en la seua construcció simbòlica d'algun objecte interpretable de **forma polisèmica**, vestigi del passat que a través de la relectura ha aplegat a convertir-se en un icon únic que tot ho focalisa per a sí com si d'un imant es tractara. Més allà de la seua realitat material, l'**objecte talismà** posseïx un significat que sobrepassa el seu sentit original i té un efecte vertebrador perquè cobrix les carències o llacunes d'una cultura.

En 1897, fa a penes 120 anys, lo que és relativament poc en el temps d'una gran cultura, es produí una troballa fortuïta d'una peça arqueològica que acabaria sent l'objecte talismà principal dels valencians.

---

8 CARDELLS MARTÍ, F. *Els llauradors medievals com a referents comarcals: aportació productiva, institucional i simbòlica. El cas de l'Horta de València*. VII Congrés Família Campesina i economia rural. Universitat de Lleida (2009): 265-287.

9 R.A.E. Vocablo cornucòpia.

En l'Alcúdia d'Elig el fill del mege de la capital illicitana colpejà en una aixada lo que cregué ser un bloc pétreu, pero en realitat acabà sent un bust femení de pedra calcàrea sepultat d'uns 60 quilos de pes: la **Dama d'Elig**, una urna funerària ibèrica d'influència grega. En un estrat romà anex a la muralla de la ciutat i amagada en una taibola de lloses per a evitar la seua profanació, havia segut ocultada durant mil cinccents anys. Acabava de trobar-se de forma fortuïta l'objecte arqueològic més controvertit i significatiu de la cultura valenciana.

Alguna cosa pareixia anunciar-se sobre el seu emocionant futur quan s'instalà aquella escultura batejada com a "**Reina mora**" en el balcó de la casa del mege D. Manuel Campello per a que fora visitada per coes interminables de veïns del lloc i la comarca¹⁰.

Venuda al **Louvre** als quinze dies per 5.000 pessetes no tornà a Espanya fins a que **Hitler** prengué París i el govern de Franco realisà les gestions per a recuperar els tesors, espoliats uns i malvenuts uns altres. El regrés de la coneguda com a **Dama d'Elig** fon tornada en mig de vítols i honors el 8 de febrer de 1941¹¹.

La factoria del **paniberisme** desenrollà esta image com a prototip de tota la cultura ibèrica peninsular i la convertí en un icon prerromà durant les dècades dels anys 40 i 50 del sigle XX. No fon tan sols el **Banc d'Espanya** en l'image dels billets de pesseta sino els mateixos **artistes fallers** els que units als intellectuals volgueren vore en ella el símbol de tot el substrat prerromà dels valencians¹².

En aplegar la transició, en l'etapa preautonòmica, l'image de la Dama d'Elig fon triada per a ser la caràtula dels informatius territorials de la televisió espanyola, coneguts com **Aitana**, associant la nova etapa ad este icon universal.

La Dama d'Elig en les seues traces de bellea altiva de **rostre femení** i elaborat **tocat** ha segut l'espill en el que s'ha mirat l'estètica de les valencianes de fa sigles i de hui. El seu tocat, els seus rodets o monyos laterals i fins les

---

10 CRUAT, Cédric y MARTINEZ, Lucía. *El retorno de la Dama de Elche*, 2015.

11 AA.VV. "El regreso de la Dama de Elche a España", *La Vanguardia*, 08-II-2011.

12 FERREIRA ANDRES, M. "Fallas en el recuerdo", *Las Provincias*, 14-IX-2006.

perles dels collars s'han pres com a postulats normatius de **adreços de les valencianes** perquè la figura talismà ho envolta tot, i semblar-se ad ella és ser autèntic com aquella imatge del segle V a. C.

Finalment, quan es volgué acunyar una escultura que reflectira la nova València i que fora colofó del desenvolupament econòmic de l'etapa de **Rita Barberá (PP)**, en l'any 2007, es trià per a vertebrar la nova Av. de les Corts Valencianes una gran **Dama Ibèrica** de 18 metres d'altura encarregada a Manolo Valdés. Esta figura, es volia que fora el símbol internacional de la ciutat de València, s'ha forjat a partir de 22.000 menudes "dames" de gres ceràmic, d'a penes 20 centímetres, obra de Manolo Martín, finançades pel consistori i grans empreses¹³.

Ibers, romans, moderns i contemporàneus entenen que aquella escultura funerària femenina va més allà d'un context històric i el seu valor patrimonial universal i definitori dels valencians eclipsa uns altres vestigis arqueològics de menor fortuna com el **Guerrer de Moixent** per eixemple.

En l'actualitat, la Dama d'Elig, que llevat de cessions temporals no es troba en sol valencià, segueix sent el principal objecte talismà que ho engul tot, i l'únic representatiu que pot assumir carències referencials artístiques, històriques o, per resumir-ho, simplement culturals.

4. L'Acta de naixement: 9 d'octubre.

Tots els pobles busquen una fita en el seu recorregut que els permeta afirmar-se com a realitat col·lectiva i si no la troben, se l'inventen. El 14 de juliol **França** commemora un simulacre d'assalt a una presó en ruïnes en els prolegòmens de la revolució francesa¹⁴; el 4 de juliol els **Estats Units** de Nortamèrica celebren el dia de la firma d'un document (la Declaració de l'Independència de les colònies)... per al nostre cas l'història és més rica per contingut i forma.

---

13 Redacció EP. "Manolo Valdés recrea una enorme Dama Ibèrica urbana en Valencia", *El País*, 13-II-2007.

14 La presa de la Bastilla fon un fet simbòlic per als parisins contraris a l'Antic Règim però el fet en sí fon merament testimonial perquè en l'antiga presó es trobaven només set presoners. VOVELLE, Michel. Dir. *L'Etat de la France pendant la Révolution, 1789-1999*, La Découverte, 1988.

D'entrada, no hi ha dubtes sobre la data fundacional del poble valencià: **9 d'octubre de 1238**. I el lapsus recorregut és jagantesc perquè se celebra des de 1338 i fins a hui, en lo que portem casi un **mileni** commemorant el fet. En són molts els estats europeus que no tingueren clara la seua datació nacional, puix en França no s'establí fins a 1880 o en el cas d'Alemanya se'n tantejaren varies fins a fa una dècada.

El següent pas és vore el gran contingut de la datació puix no és un fet fortuït, ni el signe d'una batalla o el naixement d'un rei. Es tracta d'una datació simbòlica decisiva que afecta a tot l'orbe, **el dia de la consagració de l'antiga mesquita en catedral cristiana** (per bula del Papa Gregori IX) en una entrada triomfal que contà en les autoritats polítiques i religioses. D'esta forma es complia una promesa real donada en les Corts de Monsó (1236) com a culminació de la **santa creuada** sobre València que havia tingut el seu últim capítol en la rendició de **Zayyan** en el campament de **Russafa** (28 de setembre de 1238).

L'incorporació de l'antiga **Balansiya** islàmica a la cristiandat occidental no fon un acontentiment arbitrari sino un desig comú que permeté la predicació de la creuada i l'arribada d'un formiguer de gents d'unes atres latituds hispàniques i transpirinenques. La purificació de l'antiga mesquita tenia el sentit de recuperar les rails primitives de València puix allí es trobava anteriorment l'iglèsia hispanovisigoda.

Encara que no estiga recuperat per a la creu bona part del territori valencià este gest de consagrar la mare de les seues iglésies, sèu catedralícia, representa la ferma voluntat de seguir fins al final per a salvar València del jou sarraí.

Es conserven en el **Museu Històric de València** dos **relíquies simbòliques** que es volen retrotraure a l'època, pero en rigor cap d'elles està avalada per la documentació per a ser coetànees a l'entrada triomfal del sigle XIII. Una és el denominat **Penó de la Conquesta**, supostament la senyal que es feu onejar, per a la rendició sarraïna, en la torre de **Ali Bufat** de la porta de **Babal Sakar**, despuix del Temple, en la vespra de sant Miquel de 1238 i recollida en el **Llibre dels Feyts**: *“que metessen nostra senyera en la torre que ara es del*

Temple"¹⁵. Desgraciadament, nos apareix hui en molts afegitons i ampliat en número de barres (de dos a quatre) además d'existir un buit, puix estigué desapareguda sigles, lo que contrasta en el valor que se li vol atribuir i fa sospitar a molts de la seua originalitat¹⁶.

Durant un temps esta bandera o *penó de la conquesta* s'associà com una relíquia de la **Casa d'Aragó**, pero, des de la **Batalla de València** en la dècada dels 70 que enfrontà a diversos sectors valencians, s'ha vist com un signe de revisionisme catalaniste i alguns creuen que podria ser certa¹⁷.

L'atra gran relíquia és la **Real Senyera de la Ciutat e Regne de València** que tenim datada des de 1596 pero que fon refeta vàries voltes i es vol remontar el seu original a la decisió dels jurats de confeccionar-la de nou en el **Manual de Consells** de 1503¹⁸. Està rematada pel **Rat Penat** i té una franja blava i encara que és còpia d'una anterior de 1586 i a la seua vegada adaptació d'una de 1545, no es conserva l'original.

De fet, fon el rei **Pere el Cerimoniós**, amant del protocol, el que desenrollà, a mitan del segle XIV, l'heràldica i vexilologia per a configurar l'imatge dels seus territoris (dragó alat *apotropaico*, blau com llinage,...) en la simbologia valenciana, donant forma definitiva a l'escut de la **Ciutat de València** (en doble L per la seua llealtat front als castellans en la Guerra dels dos Peres, coronada i arrematada pel Rat Penat) i a la Real Senyera (en quatre franges, blava i coronada)¹⁹.

Si el 9 d'octubre és el dia oficial dels valencians en el que se celebra la seua acta de naixement com a poble, no és menys cert que existixen diverses interpretacions sobre l'identitat de l'antic Regne de València.

---

15 JAUME I. *Llibre dels Feyts*, 282.

16 El primer autor que es fa resó des de 1238 és Pere Antoni Beuter en l'any de 1538, o siga transcorreguts trescents anys, per a reivindicar que era el pendó original de la rendició. BEUTER, Antonio. *Crónica de la Historia de Valencia*, 1545.

17 ORTS I BOSCH, Pere Maria. *Història de la Senyera al País Valencià*, Tres i Quatre, 1979.

18 VIVES LIERN, "Lo Rat Penat en el escudo de armas de Valencia", València 1900, p 73 y ss.

19 ATIENZA, Antoni. *La Real Senyera, bandera nacional dels valencians*, Enciclopedia Temática Valenciana, 2001.

Els símbols històrics (bandera, denominació de la llengua i territori) han segut tensionats i ideologisats fins al punt de perdre la força cohesionadora que els correspon com a realitat superior. En este sentit, l'obra de **J. Fuster** rebaixà la categoria dels signes culturals valencians en considerar-los un mer apèndix de lo català²⁰ i ha tingut una notable influència acadèmica i política durant els últims 50 anys. La desacralisació dels grans símbols és una deterioració que permet la seua discussió i reposició o modificació si es dona el cas. L'intent de **deslleigitimació dels símbols històrics** (bandera, denominació territori, llengua) conduïx a la seua debilitat i rebuig, i finalment a la desestructuració social de València.

La majoria dels valencians defén les traces identitàries en el pla de la cultura i no de la política, ya que assumix el patriotisme o valencianisme en una llectura nostàlgica que pren en **l'Edat Mija** (i concretament en el **Sigle d'Or** -XV-) el zenit de la seua història: llengua i lliteratura, instruments financers, enclavaments espirituals, bandera i denominació del territori... en tindre tot el seu punt de partida i plenitud en este periodo²¹.

Les diferents autoritats dirigents de València han intentat interpretar i reescriure d'acort als seus objectius i idiosincràsia la memòria de la festa valenciana del 9 d'octubre **gran festa e solemnitat** que s'ha celebrat des de diferents òptiques, pero en el comú denominador de l'afirmació d'un nou territori, València, en els seus signes d'identitat propis²².

5. L'héroe fundacional: el Rei Don Jaume.

En el periodo antic grec era comú establir els núcleus (polis) a partir d'una **tomba d'un héroe fundacional** que, haguera existit o no, era l'orige de tot. Este personage llegendari encarnava la divinitat, havia estat present en el lloc i l'havia fundat a partir de la seua acció èpica. Licurgo en **Esparta**, Cadmo en **Tebas** o

---

20 FUSTER, Joan. *Nosaltres els valencians*, 1962.

21 CARDELLS MARTÍ, F. "Valencia como oasis o polvorín", en Andrés Gallego, Coord. Diez años de reflexión sobre el nacionalismo, 2007, pp.743-751.

22 NARBONA VIZCAINO, R. "El nueve de octubre. Reseña histórica de una fiesta valenciana" (XIV-XX), *Revista Història Medieval*, 5, *Universitat de València* 1994, pp. 231-290.

Edipo en **Atenes** són alguns dels exemples de figures mítiques venerades al voltant de les quals es construí la seua població.

En la creació de les monarquies migevals a partir dels **instruments de l'legimitació**, de forma singular la genealogia i l'heràldica, i de forma especial les cròniques àuliques, es construí una representació superior de la dinastia. Si bé Jaume I el Conquistador no és l'inici d'un llinatge sí ho és d'una forma de concebre la monarquia en Aragó tant per la seua direcció, cap a la reconquesta d'Espanya (Mallorques, València i Múrcia) abandonant les il·lusions transpirinenques, com pel seu ideari lligat a la Creuada²³.

Basant la seua fortalesa en les victòries militars, fonamentà l'èxit de la reialesa en les seues fructíferes campanyes, atribuint a l'espasa Tizona un valor sobrenatural per damunt del ceptre o la corona. En el seu lliç de mort, el rei fundador, entregà al seu fill Pere el Gran l'espasa cidiana que li havia donat la victòria, com a testimoni del llegat de la seua reialesa, triomfal front als enemics exteriors i signe de la virtut de la justícia implacable en els interiors.

València tingué el seu héroe fundador en el **Rei Jaume I el Conquistador**, un personatge elevat a la categoria, no ja èpica, sino mítica per al poble valencià que dona espenta i sentit a tot el seu substrat anterior, protagonisant les traces identitàries essencials del **Regne de València**. Al rei se li atribuïxen els grans guanys del poble valencià que li permeten afirmar-se com un regne autònom: lleis o **Furs**, moneda pròpia, escut, bandera...

L'imatge física del rei sembla superior, sobrepasant en més d'un pam al restant de mortals, se li mostra en faccions virils de bellea idealisada, recordat com a hàbil negociador pero generós en els vençuts, ferm lluitador en la campanya i revestit d'una autoritat única que transmetia ànims als demés. La seua espasa, la famosa **tizona mai corbada**, heretada del Sit, el seu escut que el feya immortal, i l'estrep **esperons o estreps** i mòs o **bossal** del seu cavall blanc, constituïen una tríade de relíquies custodiades en la capella lateral de la família dels **Pertusa** en la seu catedralícia de València, fins que circumstàncies

---

23 CARDELLS MARTÍ, F. "Realidad y mito de la corona medieval: la construcción de una leyenda", en CARDELLS Coord. *Mitos fundacionales y estereotipos de la historia de España*, 2016, pp. 120-172.

polítiques contemporànees les traslladaren al Museu Històric Municipal a on hui es conserven.

Un sobirà embolicat en una aureola de llegenda a tenor dels acontenyiments **e coses esdevengudes** redactades en el **Llibre dels Feyts**, una crònica autobiogràfica única en la narrativa romançada que detalla una vida providencialista en la que àngels i senyals del cel guien els passos de la vida del rei Conquistador. Els valencians intentaren **canonisar-lo** pero la seua causa quedà estancada en Roma per les dificultats polítiques de l'època. No oblidem que gràcies a Jaume I es consagraren més de 2.000 temples, mèrit que per a sí volguera qualsevol fundador d'una orde religiosa, que doblegà mija Espanya sarraïna per a que ostentara en ella la creu en lo més alt (Mallorques, València i Múrcia) mamprenent fins a una **Santa Creuada** a Terra Santa. Un rei, que sense dubte pogué ser sant, perque devot era, i contava en familiars elevats als altars. Era considerat un home portentós, admirat per pròxims i lluntans, la vida intensa del qual està repleta d'episodis sobrenaturals, aclamat per la gentada i venerat pels valencians²⁴.

Hui sabem que el dragó alat que arremata la corona del caixco de l'imatge del rei no és de l'època del rei fundador sino de cent anys més tart, corresponent a **Pere el Cerimoniós** la seua introducció en l'heràldica d'Aragó i València. També sabem que l'escut de la ciutat tal com es troba hui en les dos **L** de gratitut a la llealtat del poble, i fins i tot la **Real Senyera**, tampoc són coetànees. No importa, perque els valencians atribuïxen la seua constitució simbòlica, d'un sol colp, al sobirà fundador que dona sentit a l'identitat del poble.

Cada 9 d'octubre els valencians porten la Real Senyera fins al seu monument colossal localisat en els **Jardins del Parterre**, obra de Vallmitjana, a on davant una figura immensa, imatge viva d'un *condottiero* italià, coronada i arrematada pel dragó alat, entonen versos i rendixen homenage en ofrenes florals en senyal de tribut ad aquell que fon el seu únic rei. Un rei invencible al que el poble li està agraït per salvar-lo del jou sarraí recordant com no només es desvelà com u més, menjant i bevent sobre el seu cavall per a no desistir, sino que sofrí fins a una ferida de sageta per un ballester musulmà **un ballester tirans**

---

24 CARDELLS MARTÍ, F. Un rei que pogué ser sant.

e de part lo capell de sol e el batut donans en lo cap ab lo cairell prop del front²⁵.

En estos ingredients València torna a sentir-se òrfena perquè les seues despulles, que estigueren temporalment en la Catedral de València, es troben en el magnífic panteó dels reis d'Aragó en **Santa Maria de Poblet**.

6. La pedra angular de la fe: Sant Vicent de la Roda.

Per damunt dels hòmens només està Deu. El relat fundacional pot explicar-nos el sentit del camí, els objectes talismà servixen per a suplir les carències de la memòria, els héroes per a recompondre els pèntols en el present... però hi ha alguna cosa que se nos escapa i que ho impregna tot: la fe.

València fon privilegiada en la fe i tingué un màrtir de màrtirs, el nom del qui resonà en la terra i està escrit en el cel, *el verdader testic que no va témer les amenaces dels que el jujaren, derramà la seua sanc per confessar a Crist i entrà en el Regne dels cels*²⁶: **el benaventurat e glorios Sant Vicent Màrtir**.

El diaca Vicent vijà en el bisbe Valero de Saragossa a València, a on tingué oportunitat de donar testimoni de la seua fe i convertir-se en valencià d'adopció, abraçant la palma del martiri despuix de durs torments baix el prefecte Dacià, en el context de la persecució de l'emperador romà Dioclecià, el 22 de giner del 304. La seua fama universal, comparable als altres diaques, Llorenç i Esteve, no es deu a les actes oficials ni martirials que no existixen, sino que es difongué de manera extraordinària gràcies a la composició d'uns sermons a partir de les tradicions orals per part de **San Agustí d'Hipona**, que el mostren com un model de santitat, paradigma per al restant de cristians²⁷.

El testimoni de la seua fe li valgué la palma del martiri i la seua sanc alimentà a la cristiandat valentina de manera que ni tan sols el domini mahometà durant siscent anys pogueren ofegar-la. **Vincentius**, el que venç, en els seus múltiples signes martirials ha poblat l'imaginació de les representacions de la

---

²⁵ JAUME I. *Libre dels Feyts*, 266.

²⁶ Antífona d'Entrada. Missa de Sant Vicent Màrtir.

²⁷ NAVARRO SORNÍ, Miguel. "Sant Vicent Màrtir en el seu context històric i en les homilies de Sant Agustí" *Fides et Ratio*, nº 1, 2016, pp. 131-144.

cristiandat antiga i medieval de la topografia de la ciutat de València: la **roda de molí** en la que fon llançat el seu cos inert a la mar, el femer o muladar a on estigué custodiat pel corp (parròquia de l'Ermita), la columna a on fon assotat, (parròquia de santa Mònica), l'ecúleu o creu de sant Andrés a on sofrí torment, i les raedores de ferro que el badaren o la mateixa barbacoa a on intentaren torrar-lo (presons de sant Vicent), arpleguen la crueltat que tingué que soportar.

La tríade corona, llorer i victòria, abans atribuïda als vencedors pagans es trasllada ara a l'aureola de santitat, el premi del martiri i la victòria de l'ànima que culmina en el sepulcre localisat en la **Roqueta** (santuari hispanovisigòtic, temple permanent, hospital-hostageria i monasteri), un complex altmigeval que fon foc d'irradiació de la fe cristiana, meta de pelegrinaje (pel **Camí de Sant Vicent**) i núcleu capital en la vertebració de la fe peninsular.

Baix el domini islàmic aumentaren els **renegats** o **muladins** pero encara seguint l'estela de Vicent molts permaneixqueren fidels a la seua fe, de manera que encara que la catedral s'havia convertit en mesquita central, llevat el paréntesis sitià (del Sit), no fon aixina en la **basílica extramurs de Sant Vicent Màrtir** que alimentava a un núcleu de mossàraps²⁸. Ací, en el conegut com a arraval de **Rayosa** existia un conjunt de mossàraps valencians en el sigle XIII en vespres de la reconquista d'Aragó, depenent dels monges de **San Juan de la Peña**, encara que la seua presència sofrí balancejos importants a tenor de les troballes arqueològiques²⁹.

Els conquistadors i repobladors del sigle XIII coneixien els relats del martirologi vicentí com a pedra angular de la diòcesis valentina que li donava solidea front a les aspiracions metropolitanas de **Tarragona** i **Toledo**. El martiri de sant Vicent era la prova de que l'iglésia local tenia una categoria similar, a lo manco, a les regions llimítrofes, per lo que sigué declarat patró del nou regne de València.

Quan els primers veren el **martyrium** o montícul a on es trobava el sepulcre abandonat en mig de les ruïnes entengueren la seua importància per al

---

28 CARCEL ORTI, V. *Historia de las tres diócesis valencianas*, Generalitat Valenciana, 2002, p. 81 y ss.

29 LLOBREGAT, E. *La primitiva cristiandat valenciana*, València 1977, pp. 53-54 i 142-143.

futur. Jaume I veu en Vicent el seu principal intercessor en la campanya, i aprofita lo que quedava del santuari per a convertir-lo en un floró ideològic a on deposita estandart i demés panòpies per al seu enfortiment³⁰. Aixina mateix es preocupà d'establir donacions i dotar-lo com mereixia, com a viver de cristiandat.

A lo llarc de l'edat mija es convertí, junt al monasteri de la Trinitat del **Camí d'Alboraya**, en el gran centre a on acodièn les rogatives de la ciutat en processó religiosa davant sequies, galim o guerres.

En l'actualitat es manté el privilegi de celebrar una volta a l'any en rito **hispanovisigot**, de caràcter **mossàrap**, com en els primers sigles, la santa missa, per la llavor que deixà en esta terra el diaca Vicent i la seua fama universal. Este rito, molt ric, era propi de la Península Ibèrica fins a l'unificació del segle XI quan s'impongué el rito romà. Hui, una nebulosa original cobrix, com un mant, les celebracions de la capital entorn a la figura del protomàrtir, l'estela del qual cobrí en el seu testimoni tota Europa.

7. Dos referents simbòlics: Rat i Drac

La simbologia valenciana ha assumit com a base de la seua heràldica dos sers, un de fabulós (el dragó) i l'atre real (rat) de naturalea animal com una fórmula totèmica a on es veu reflectit el sentir dels valencians.

El quiròpter conegut com **rat penat** o **rata penada**, beneficiós per devorar mosquits en una zona pantanosa de marjals i col·laborador en la polinissació, passa de ser un ser monstruós en unes atres cultures a ser una criatura fascinant i referent de València i tot lo valencià.

Una profecia islàmica, anterior a la reconquesta de Jaume I d'Aragó, "*de temps de moros*", senyalava que els **rats penats** eren els protectors de la ciutat i els aliats dels seus amos, pero el dia infaust que deixaren de sobrevolar-la esta cauria en mans de l'enemic, com aixina se supon que degué succeir despuix de la batalla del **Carraixet**, ocorreguda en agost de 1237, que donà la victòria a les tropes cristianes junt als camps de **Meliana**. La sistemàtica destrucció de les collites portada a terme pels vencedors en les afores de València fon

---

30 BURNS, R.I. *El reino de Valencia en el siglo XIII, Iglesia y sociedad*, València 1982, p. 617-644.

devastadora, puix tenia com a objectiu acabar en les reserves alimentícies dels sarraïns. L'abandonament dels llogarets pròxims a València, i sobretot els seus camps desolats, provocaren un baixó en el número de rates penades, lo que fon interpretat com un presagi funest per a la defensa de Balansiya.

Un rei ros d'Occident seria la ruïna dels musulmans en Egipte, Constantinoble i Terra Santa en l'aliança del rat penat volador, símbol de la ciutat, segons un relat recuperat per **Arnau de Vilanova** en defensa de la casa imperial d'Aragó, protagonisat per Jaume I³¹. Segons pareix, l'autor prengué el vesper del **vespertilio** del bestiari apocalíptic com a símbol del sobirà de València³².

La crònica del **Rei Jaume I** relata que en 1233, estant el sobirà en les afores de Borriana, abans d'alçar el campament cristià, observà sobre el pal de la seua tenda real com hi havia aniuat una oroneta "*una oroneta havia feit niu prop de l'escudella en lo tendal e manam que no llevasen la tenda tro que ella sen fos anada ab son fills*"³³, prenent-la com a mascota, rellegida despuix pels valencians com a rata penada i no com a oroneta.

No obstant, la llegenda més popular transmesa de forma oral data de vespres de la rendició de la València sarraïna. El campament cristià està instalat en Russafa esperant que **Balansiya**, capital de **Sharq al-Àndalus**, signe les capitulacions, pero un atac sorpresa pot desbaratar-ho tot a no ser que uns colps advertixquen del perill. Segons pareix, un rat penat enredrat en un tambor era el que havia donat l'avís i l'adoptà com a mascota seua, del seu Regne de València, i per extensió de totes les ciutats de realenc del sobirà.

Numerosos episodis crucials de l'història de València han segut reinterpretats des de l'Edat Mija en clau ratpenatista, en un intent per valencianisar el nostre passat més significatiu. El croniste **Gaspar Escolano** (sigle XVII) suggerix que quan la ciutat musulmana es rendí, no només hissà el sarraí vençut en senyal d'entrega el **Penó de la Conquista** en el mur de la torre,

---

31 CHARRO GORGOJO, Manuel A. *Murciélagos: príncipes de las tinieblas*, Folklore 220, 1999,

32 MILHOU, A. *La chauve-soirs, le Nouveau David et le roi cache*, Mélanches de Casa de Velazquez 18, 1982, pp. 61-78.

33 *Libre dels Feyts*, 215.

que en el futur seria del Temple, sino que sobre ell es posà a l'instant un rat penat³⁴.

El **rat penat** és un membre de la fauna natural valenciana, un quiròpter de propietats benèfiques per ser insectívor, un mamífer en el que se sentien identificats els habitants medievals del Regne de València.

El dia 10 de març de 1377 es modificà el sagell de la Ciutat de València, desapareixent per a sempre l'antic corresponent a l'imatge de l'urbs sobre les aigües del Guadalaviar³⁵. Com a premi a la resistència valenciana al doble sege castellà en la guerra dels Dos Peres, el sobirà **Pere el Cerimoniós** li concedix el privilegi de dispondre de rat penat sobre corona real que arremate el seu escut en losange en la senyal del rei, i la doble L flanquejant. Deixà de ser una ciutat flotant, model geogràfic estereotipat, per a convertir-se en un núcleu forjat a fòc pel combat, en un cap com el rat penat en lo més alt.

No va ser sols València, sino que a lo llarg del periodo migeval el **rat penat** serví de remat dels signes heràldics de les ciutats principals de realenc de més allà del regne, tenint ciutats com Barcelona, Fraga, Palma de Mallorca, Albacete o unes atres el privilegi de rematar-se en dit animal totèmic.

Es renova esta devoció al rat penat quan el **Justícia de València** es convertix en portaestandart de la Real Senyera rematada pel Rat Penat i va pel *carrer major* en direcció al nord davant les aclamacions del públic i vítols al seu pas; per a acabar arborant-la davant la gentada entusiasmada sobre la torre del Portal dels Serrans. Un fet repetit i ritualisat, este de seguir la Senyera, que no només es troba en el **Manual de Consells** o antigues actes municipals, sino que es menciona per primera volta com a veneració de l'ensenya en el fur sext del títol **Bale de la Cort** de l'època de Jaume I³⁶.

La continuïtat d'este signe heràldic serà confirmada per la documentació a lo llarg dels sigles XVI, XVII i fins a hui. En 1503 quan en la confecció de la

---

34 ESCOLANO, Gaspar. *Década primera de la historia de la insigne y coronada ciudad y reno de Valencia*, 1610.

35 TRAMOYERES BLASCO, Luis. "Lo Rat Penat en el escudo de armas de Valencia", *Real Academia de la Historia*, tomo 38, 1901, pp. 438-445.

36 Els Furs, Cap VI. Bale de Cort.

nova *Senyera de la Ciutat i Regne de València* els jurats del Consell aproven una inversió de 12 ducats per a teixir-la i inclourel sobre la corona el Rat Penat, “*proveheixen 12 ducats per la simera en rat penat de la bandera nova*”³⁷. En l'època moderna és un fet que el rat penat era l'emblema del Regne de València i podia ser-ho també per a tots els territoris el domini dels quals era de la dinastia d'Aragó³⁸.

En València, la fidelitat a l'**heràldica ratpenatista** s'ha associat a la llealtat a la seua història i trobem nombroses associacions falleres, deportives (València CF, Llevant UD, Castelló,...) i culturals en l'imatge del rat penat en la seua representació, destacant especialment l'Associació cultural de **Lo Rat Penat**, la que l'adoptà com a lema i emblema heràldic des de 1878, aprofitant la difusió simbòlica del calendari del mateix nom que fundà quatre anys abans Carmel Navarro baix el pseudònim de Constantí Llombart.

Per la seua banda, el **dragó**, de reminiscències bíbliques per la seua relació en la serp del **Génesis**, eixercix una força *apotropaica* al seu portador perquè qui lluita en monstrosos pot acabar sent com u d'ells, i ademés, a través d'ell es poden obrar milacres perquè a través de qualsevol criatura es manifesta Deu³⁹.

El procés d'incorporació de la figura del dragó en l'armament migeval fon progressiu i des del segle XIV, a partir de **Pere el Cerimoniós**, els sobirans de la casa d'Aragó introduïxen el dragó en la cimera dels seus caixcos. Es tractava d'incorporar, en cartó enfortit o couro cuit, uns elements que s'adherien al caixco per a solemnitats o tornejos⁴⁰.

El primer sobirà que adoptà el **drac pennat** fon Pere el Cerimoniós o del Punyale, que durant el seu dilatat regnat (1335-1387) demostrà el seu afany pel protocol i la regulació heràldica i vexilològica. De fet, també adoptà per al seu escut real el rat penat com remat en 1344. Posteriorment, diversos reis ampraren

---

37 A.H.M.V. *Manual de Consells*, 1502, fol 51, Sg. A. Cit por VIVES LIERN, Vicent. *Lo Rat Penat en el escudo de armas de Valencia*, 1900, pp. 19-21.

38 GODINHO, Antonio. *Libro da Nobreza e Perfeicao das Armas*, 1522.

39 LE GOFF, Jacques. *La civilización del Occidente medieval*, Barcelona 1969, pp. 339 y ss.

40 BARADO, Francisco. *Museo Militar*, Tomo I. p. 114.

en normalitat el dragó alat o **drac pennat** en les seues representacions com en els elements vexil·lògics, heràldics i inclús numismàtics. En este sentit, **Alfons el Magnànim**, III de València i V d'Aragó, manà acunyar monedes en l'any 1426 en les que podem observar per primera volta en el seu anvers la corona real en cimera portant el *drach alat* mentre el revers està simplement l'escut de València en losange (ara de forma senzilla com antigament, en dos barres i sense corona)⁴¹.

Si atenem als còdexs existents a data de hui en la Corona d'Aragó existix un **Aureum Opus** o recopilació legislativa de privilegis de València, elaborada a inicis del XVI, de singular importància. En ella s'arreplega un gravat en el que el Rei Jaume I apareix coronat en el dragó alat. Este fet ha generat posteriorment una falsa atribució d'esta cimera al sobirà conquistador, equívoc que s'ha fet popular i indiscutible per part de la tradició valenciana que identifica este ser fabulós en el rei invicte.

Raons d'índole militar, filològic i religiós conduïren a assumir el dragó en la simbologia de la dinastia d'Aragó. L'elecció del dragó i no un atre ser fabulós se deu a diversos motius, el primer **militar**, perquè la llegenda de Sant Jordi i el dragó vertebrava l'estament nobiliari, i de la mateixa manera que el personatge derrotà al dragó, els hòmens de hui esperen véncer el mal representat per dragons i serps baix l'ampar del benaventurat Sant Jordi⁴².

En 1372 la ciutat de València, per decisió dels seus governants o jurats, alça una capella en honor a Sant Jordi, i un retaule és encarregat pel senyor de **Xèrica** per a recordar la Batalla d'El Puig o del Carraixet, a on ara es diu de nou que intervingué el gloriós cavaller en defensa dels cristians. Esta afirmació és una construcció propagandística posterior donat que la *Crònica de Jaume I o Llibre dels Feyts* no menciona la seua intervenció en la batalla sino solament la de la Verge Santa Maria⁴³.

Un segon motiu per el que es tria el dragó és de raïl **filològica**, un

---

41 VIVES LIERN, Vicent. *Lo Rat Penat en el escudo de armas de Valencia*, 1900, p.28

42 GARGANTILLA MADERA, Pedro. "San Jorge, la leyenda de san Jorge y el dragón", *Cífo, revista de historia* 73, nº 195, 2018, pp. 66-73.

43 HINOJOSA MONTALVO, José. *Diccionario de historia medieval del Reino de Valencia*, 2002, Generalitat Valenciana, Vol II, p. 543.

emblema parlant, **Rei d'Aragó** o **Rei Dragó** potser supondria un emblema parlant. Existix una transformació de la paraula, espècie de cacofonia per la que s'associa ad este ser fabulós en existir equivalència entre dragó i d'Aragó. El poder màgic de la paraula *drakon* o dragó aparellada a la dinastia del mateix nom que es convertix en totèmic. El rei en esta cimera presenta als demés l'autoritat sagrada dels antepassats⁴⁴.

Junt a la raó adoptiva militar i filològica es troba la religiosa. L'adversari dels plans de Deu, o siga, el diable o Satanás, adopta forma de serp, el més astut dels animals, segons la tradició semítica⁴⁵, encara que possiblement per influència del grec acabe assimilant-se a un genèric dragó. És un esperit que induïx al mal, representat en forma de dragó o serp i puntualment pot dominar al ser humà⁴⁶. Com a àngel queda incorporat al pla de salvació i els seus sequaços cauen en ell a la terra per la victòria de Deu⁴⁷. En el temps present anterior al Juí Final es lliura una batalla a on **Sant Miquel**, lloctinent de les forces celestials, ix en auxili dels cristians en el moment de la prova front a la mala influència de la bèstia satànica.

El dragó és el ser més fascinant perquè naixcut de les profunditats pot reptar, caminar, volar,... tots els atributs se li donen. Vèncer-lo en la fe és garantia de triomf per lo que la seua representació simbolisa la victòria del be sobre qualsevol poder enemic.

Els quatre pals de gules o roig tenen la càrrega d'una dinastia, pero no aludixen fonèticament al territori com succeïx en els casos de Castella o Lleó, per lo que el rei **Pere IV el Cerimoniós** dona una solució inèdita en el sigle XIV adoptant un tocat de guerra que comprén no només elm i corona, sino mantell en creu i dragó per remat que es prodiga en les coleccions d'armeries europees. Des de 1984, el **Estatut de Autonomia** de la Comunitat Valenciana regula els símbols heràldics de la comunitat autònoma establint l'escut en disposició inclinat, d'or en quatre pals de gules o roig i per timbre un elm coronat per cimera

---

44 FATAS CABEZA, Guillermo. "el escudo de Aragón", AA.VV. Aragón, reino y corona, Centro Cultural Villa de Madrid, 2000, pp. 167-174.

45 Gn 3.

46 AA.VV. *Diccionario teológico enciclopédico*, Verbo Divino, Estella, 2003, p. 884.

47 Ap, 12, 9 y Lc 10,18.

de dragó naixent d'or, alat, **linguado* de gules i dentat d'argent⁴⁸.

Igualment, és l'emblema oficial de la Generalitat en un disseny més contemporàneu i simplificat⁴⁹, basat en l'heràldica de Pere el Cerimoniós que consta d'escut d'or en quatre pals de gules i timbre format per elm d'argent i mantell que porta per cimera el dragó alat⁵⁰.

Rastrejant els antecedents draconians es relata al sobirà **Pere I d'Aragó**, que coneixedor de la devoció a sant Jordi en Terra Santa, s'encomanà ad ell en la batalla de **Alcoraz** (Osca) en 1096 i este fet li permeté la seua victòria sobre els musulmans de Saragossa, taifa de *Saraqusta*, i les tropes auxiliars castellanues de la casa de Lara⁵¹. Esta batalla aragonesa i l'intervenció salvadora, montat a cavall blanc i en armadura resplendent, introduïx el patronage de sant Jordi en el Regne d'Aragó i en tota la Península Ibèrica, abans, inclús, de la difusió de l'obra dels sants de l'arquebisbe Jacobo de la Vorágine. Posteriorment, **Pere el Catòlic**, crearà en l'any 1201 l'orde militar de Sant Jordi en el castell de **Alfama** (prop de Tortosa) que acabaria fonent-se a la de **Montesa**, i des de l'època del rei **Joan II** el dia del seu martiri (23 d'abril) fon festa en tot l'alvertent oriental de la Península Ibèrica⁵².

La lliteratura oral ha deixat diversos testimonis de l'aparició d'un ser fabulós durant el periodo migeval i modern del que no hi ha més que llegendes sense troballes arqueològiques. En València, des de les postrimeries migevals, també contenen que si aparegueren en les marjals de **Rafalell** i **Vistabella** de Massamagrell⁵³, que si s'amagà en una cova foradada en la montanyeta de **El Puig de Santa Maria**, que si el veren en els canyars del caixer del riu Túria en València...

Un relat esquemàtic que es repeteix en tots els llocs. Por, o millor pànic, del

---

48 DOGV N° 211, 13 de febrer de 1984, Llei de la Generalitat Valenciana 8/1984, per la que se regula els símbols de la Comunitat Valenciana.

49 "Así es el nuevo escudo de la G.V.", *ABC Comunitat Valenciana*, 31/01/2018

50 "Así es el nuevo escudo de la G.V.", *ABC Comunitat Valenciana*, 31/01/2018

51 FOZ, Braulio. *Historia de Aragón*, Vol II, 1848 p. 240.

52 ANDRES ROBRES, Fernando. *Santa María de Montesa y San Jorge de Alfama*, Estudio de Órdenes Militares 2002.

53 Rafalell i Vistabella són chapulls encara existents i que estaven dominats per senillars i juncars que permetien servir de taibola a alimanyes i mònstros, a tenor dels relats.

colectiu davant la que l'autoritat del govern adopta la redenció d'un pres si venç la bèstia. Ho sol fer en l'artimanya dels espills i el dragó reflectit mor. En el segle XV decau lo sobrenatural de la fe i el testimoni del sant i nos queda l'ardit i lo popular de la gentada.

En qualsevol cas, entre els coetàneus resonaven els sermons de centúries anteriors predicats pel pare Vicent Ferrer, sant dominic elevat ya als altars, que insistia en que “havia un lach gran, e havia hun gran drach e menjavas moltes persones”⁵⁴ en referència a l'història llegendària de sant Jordi. ¿Seria eixe llac l'immens el biotop natural de l'Albufera de València? ¿Aquells sermons es referirien al passat o es reinterpretrien trescents anys despuix? Els ulls atònits dels llauradors de l'horta de València s'encaramallaven als arbres i les tàpies per a seguir, en el **Mercat de València**, les enèrgiques paraules del sant dominic i reviuere l'episodi central de sant Jordi.

Els sigles posteriors alimentaren la llegenda del dragó. Un fet podria haver alimentat les ments fantasioses dels nostres antepassats. Pareix ser que l'arquebisbe de València, **San Juan de Ribera** (1532-1611), era molt amant de la botànica i fauna exòtica, rebent en una ocasió en 1606 el regal d'un parent seu, que era virrei del Perú, de res més i res menys que una parella de caimans. El religiós, conegut en València com a Patriarca, els tenia en una residència ajardinada o casa de recreació exòtica, ubicada en el **Camí d'Alboraya**, junt al lloc que despuix seria convent de capuchins⁵⁵. Quan moriren, pels anys, donà la femella al monasteri mercedari d'El Puig de Santa Maria, i el mascle, de nom Lepanto, se'l quedà dissecat per al seu Real Colege Seminari del Corpus Christi.

Abdós compliren en posterioritat una funció **apotropaica* i además eren guardians del silenci de les celebracions baix advertència de devorar als mals devots. Aixina s'instruïa als chiquets fins a fa a penes tres generacions en el litoral peninsular per a guardar el degut decor en la missa.

Els atentats de la tumultuosa II República i les seues postrimeries incendiàries acabaren en el conegut dragó d'El Puig que fon víctima de les

---

54 VICENT FERRER. *Sermons*, VI, p. 79.

55 BENITO GOERLICH, Daniel. “San Juan de Ribera mecenas del arte”, *Studia Philologica Valentina*, Vol 15, n 12, 2013, pp. 49-86

flames, pero el susdit eixemplar mascle del Patriarca de València es conserva penjat a dia de hui en la paret per a goig de nostàlgics veïns i curiositat del turiste.

En l'actualitat no només queda el caimà mascle dissecat en el Patriarca, sino que l'imaginari colectiu quedà tan impressionat per la llegenda que la Roca processional del Corpus de València, construïda en motiu de la canonisació de sant Joan de Ribera, porta un caimà que és fidedigna reproducció del conservat⁵⁶.

Conclusió: la contracultura enemiga del mit.

L'identitat es manté a partir de l'actualisació de l'ensenyança del mit fundador, la comprensió dels objectes talismans, la veneració de l'héroe fundacional i el contingut dels referents totèmics. Este sosteniment exigix una actualisació a partir d'una **pléyade de personages** que estereotipem per a mantindre'ls entre nosatres i ser roques que resistixquen les agressions desnaturalisadores de lo que som.

Aixina, **Sant Vicent Ferrer** representa la **valentia de la fe** d'un valencià de naiximent que actualisa el **testimoni** de l'atre Vicent, de manera que València pot presumir de tindre un testimoni universal de predicador com no ho ha tingut ningú, perque la fama del primer (sigle IV) fon igualada pel segon un mileni més tarde (sigle XIV). Sant Vicent Ferrer és conseller de papes (confessor del **Papa Luna**), compromisari en Casp (decidint en el seu vot la nova dinastia Trastámara en Aragó), predicador universal (dò de llengües i dots d'oratòria espectaculars), pacificador de bandos nobiliaris (**Centelles i Vilaragut**), profeta entre les gents i taumaturc aclamat per les masses⁵⁷. El púlpit o **trona** a on predicà es conserva en la Catedral de València per a que els fidels recorden la seua ensenyança.

La **veu del poble**, en la seua image neta del cor que busca lo just i es rebela davant l'indignació, s'ha volgut representar en diversos personages a través de l'història, cas de **Francesc de Vinatea**, que evita l'alienació del patrimoni que és com dir que s'alça en portaveu dels interessos de la comunitat

---

⁵⁶www.amicscorpusvalencia.com

⁵⁷ FORCADA, V. *San Vicente Ferrer*, 1982

davant els atropells, o el mateix **Palleter**, que enardix a les masses per a alçar-se en peu de guerra per la profanació dels valors dels valencians, entre els que es troba la monarquia tradicional catòlica.

Per a representar la capacitat dels valencians que han expressat les seues **dots artístiques** en tots els àmbits es recorre a personages estereotipats dels que es borra el seu paper més conflictiu i es resalten els seus triums, cas del lliterat universal **Vicente Blasco Ibáñez**, el mestre **José Serrano** o el pintor **Joaquín Sorolla**, una **tríade** consagrada sobretot per la seua valenciania costumista que s'identifica en el patriotisme generalisat entre els valencians. Any darrere any els monuments de cartó pedra que són les falles repetixen estos tres icons per a representar les essències de València.

La tradició és la cultura feta història a partir de la ritualisació de les traces fonamentals que s'alimenten per mig de sers als que atribuïm els valors identitaris. Desgraciadament, existixen tendències contraculturals que busquen trencar la bondat de les traces identitàries carregant contra elles i desnaturalisant la seua funció integradora. Les versions que atenten contra els elements simbòlics valencians (ya siga la bandera, el rat penat, el dragó alat, l'héroe fundacional, l'orige del cristianisme, o els personages que sostenen en el *constructo* les tradicions valencianes) pretenen crear un mit sense rails reals, l'anomenada contracultura, que és enemiga de la raó històrica. Es tracta d'una agressió perque intenta borrar els enclavaments de la nostra memòria selectiva que nos ha preservat com a poble.

La garantia d'identitat dels valencians passa per un relat comú acresolat pels sigles, la repetició dels ritos que nos sostenen i l'actualisació dels elements, pero mai per desvirtuar-los i desgastar el cànon que els ha fet possibles⁵⁸.

---

58 CARDELLS MARTÍ, Francisco. *Siete tópicos y una reflexión sobre España y sus mitos*, pp. 185-203.